

# REALISMUS A NATURALISMUS V ČESKÉ LITERATUŘE

- od 80. let 19. století
- počátky už u Boženy Němcové, Karla Havlíčka Borovského, Jana Nerudy – májovci
- nejprve více ve venkovském prostředí a v historických námětech, snaží se vycházet z faktografie

## Historická tematika

- obliba třeba za NO, nedá se však mluvit o realismu, jelikož příběhy byly upravené (RKZ)
- u májovců historická tematika vůbec, ruchovci a lumírovci ano, ne však realisticky
- tvorbě předchází rozsáhlé studium

### Alois Jirásek

- nejvíce ho zajímá husitství, doba po bílé hoře a národní obrození
- velmi zdařilý v kolektivních scénách (bitvy), surové, až naturalistické popisy
- problém: snaží se zachytit ideologii, národního ducha, tomu někdy přizpůsobuje děj → někdy není stoprocentně realistický
- na úkor propracovaných bitevních scén nepropracované postavy – příliš černobílé
- zachovává to, že postavy jsou typickými představiteli určité společenské vrstvy
- v jeho spisovatelské činnosti mu pomohlo to, že učil dějepisu
- (*próza*) **Filosofská historie**: kolem roku 1848, o nadšení studentů filosofie (1. rok VŠ před rozdělením na jednotlivé předměty)
- a. husitství
  - trilogie románů **Mezi proudy** (začátek husitského hnutí), **Proti všem** (vrcholné husitství), **Bratrstvo** (doznívání husitství)
- b. doba pobělohorská – spousta protestantů opouští, konvertují či skrývají svou víru
  - (*román*) **Temno**: děj asi 100 let po bílé hoře, láska mezi dvěma lidmi (1 katolík a 1 protestant)
  - (*román*) **Psohlavci**: tak se říká chodům, protože chodili se psy (strážili hranice), vede je Jan Sladký Kozina, dostali se do sporu se šlechtou, která jim chtěla odebrat určitá práva (Lomikar), Jan Sladký je odsouzen k smrti, než ho popraví, zvolá k Lomikarovi, že zemře do roka a do dne, nakonec onemocní a opravdu zemře
- c. období národního obrození
  - (*román*) **F. L. Věk**: název dle člověka, který vyrůstal v Dobrušce, původní jméno F. L. Hek, 5dílný, spousta postav z historie, o životě F. L. Věka
  - tvorba pro mládež: **Staré pověsti české**
  - dramata: **Jan Hus**, **Jan Žižka**, **Jan Roháč**, (*dramatická báchorka*) **Lucerna**: kratší příběh s dějem, sledujeme osud jedné postavy, fantastické prvky, o šlechtičně, aby jí poddaný svítil na procházku

### Zikmund Winter

- jak velké dějinné události zasahují do života obyčejných lidí (jejich chování atd.)
- studoval dobovou domácnost, nádobí, oblečení, ...
- též učitel dějepisu
- (*román*) **Mistr Campanus**: o Janu Campanu Vodňanském, rektorovi KU, román líčí boj o universitu, snaží se zabránit tomu, aby ji spravovali jezuité, to se mu nepovede, poté se otráví. Během děje se odehraje poprava 27 českých pánů.
- (*soubor povídek*) **Pražské obrázky** obsahující *povídku* **Rozina sebranec**: (dítě dané ke dveřím kostela), farář ji umístil na vychování do jedné rodiny → Č 302

## Venkovská tematika

- dříve J. V. Sládek, Božena Němcová nebo Václav Hálek
- oproti romantismu není vesnice vyobrazena jako idylická, ale objevují se mezigenerační spory, sociální rozdíly, střet tradice s moderními názory atp.
- víra, tradice mají velkou váhu, pokud je něco v rozporu s normálním či zažitým → nepokoje
- láska mezi chudou dívkou a bohatým chlapcem, bez svatby, nemanželské děti
- dědí pouze prvorozený syn, ostatní → do kláštera, města, přiznání se k jinému statku, vojna
- odsunutí rodičů na výminek po dorostení dětí

### Karel Václav Rais

- ve své době velmi populární, jeden ze zakladatelů psychologické prózy
- učitel → řada jeho postav jsou učitelé
- děj často zasazuje do Podkrkonoší a na Vysočinu
- generační soužití, domluvené sňatky, výrazná psychologie postav
- (*soubor povídek*) **Výminkáři**
- (*soubor próz*) **Potměchuť**: název po lilku potměchuť, vystupují zde postavy ovládané vášněmi, pohled do nitra zlého člověka, zlé vlastnosti postavy dědí (je to naturalistické)
- (*humoristický román*) **Pantáta Bezoušek**: starý sedlák se jede podívat za synem do Prahy, počíná si bezradně (protože je zvyklý na venkov), vtipné → idyla
- (*román*) **Kalibův zločin**: Vojta Kaliba je příliš důvěřivý, když mu Karla, nejpečlivější žena ve vesnici, dá najevo, že se s ním chce vdát, přijme, ale Karla se začne chovat odtažitě, její matka, která žije s nimi, o něm začne rozšiřovat drby, což vyústí v to, že je na měsíc zavřen do vězení. Když se vrátí, najde ve svém domě Karlu, její matku a vojáka, se kterým měla Karla dítě (kvůli tomu si vzala Vojtu, její milenec odcházela na vojnu, takže se s ním nemohla vdát, tak se vdala s Vojtou a plánovala, že až bude Vojta ve vězení a její milenec zpátky, utečou), Vojta v návalu zlosti Karlu zabije, poté umírá sám. → Č 306

## Naturalismus

- v Čechách přijímán obtížně: nesouhlasí s ním čtenáři ani literární kritici

### Josef Karel Šlejhar

- podepsal manifest české moderny
- skeptický pohled na svět v duchu naturalismu, o tom, jak vypadá osud člověka rozhodují temné stránky jeho duše
- (*povídka*) **Kuře melancholik**: o malém chlapci, zemře mu matka, nechápe to, že už ji nikdy neuvidí – to mu dojde až na jejím pohřbu, začíná trápení, protože ho jako jediná milovala a pečovala o něj, otec se znovu ožení → pro dítě “peklo na zemi”, nikdo o něj nemá zájem; “kuře melancholik”, protože dítě se ujme handicapovaného kuřátka, jež ostatní slepice nemají rády, v jeho společnosti se dítě cítí naplněno, dopadá špatně

### Karel Matěj Čapek-Chod

- přídomek Chod si přidal až ve vysokém věku, aby se odlišil od Karla Čapka
- novinář, výrazný prvek: ironie až sarkasmus
- jeho pohled na věc přechází v grotesku (vyhrocené situace, budí úsměv, neočekávané zvraty)
- (*román*) **Jindrové**: podle dvou hlavních postav, otce a syna, mezi nimi je sedmáct let, otec ho dlouho nevychoval, žena se vdala, později se však opět setkali, byli si podobní; o společenských peripetiích na prahu první světové války, milostná rovina, odsuzuje válku:

mladší Jindra musí na vojnu, během války je z bitvy převezen do nemocnice, rodina a přítelkyně Jiřina si myslí, že zemřel, ta tedy začne žít s Jindrou starším, raněný se z toho dostane se zrakovou poruchou (ironie – chtěl být očním lékařem), vrací se domů, jeho milá čeká dítě s jeho otcem, nakonec Jiřina s Jindrou mladším, při porodu však zemře, dítě tedy bude vychovávat Jindra mladší, mezitím však oslepne

- (*román*) **Kašpar Lén mstítel**: o mladém muži, má dceru, zamiluje se do Marie, ale musí na vojnu, při návratu zjišťuje, že nemá kam se vrátit, Marii najde jako zaměstnankyni nevěstince, její otec krade jídlo, domovník Marii znásilní, otec spáchá sebevraždu, Kašpar se pomstí, pracuje u Konopíka (jejich domovník a ten, co Mařku znásilnil) na stavbě, na soudním procesu zemřel na tuberkulózu

### Vilém Mrštík

- podepsal manifest české moderny
- z chudé literární rodiny – na Maryše spolupracoval s bratrem
- žil na Moravě a částečně v Praze
- velmi bouřlivý, maturoval až ve 22, spáchal sebevraždu
- nelze říci, zda tvoří čistě v duchu realismu či naturalismu
- zvláštní vztah s F. X. Šaldou (nemuseli se)
- **Pohádka máje**: hodně lyrizovaných pasáží, o studentu Ríšovi, zamiluje se do Heleny, v původní verzi láska vyšumí, to se však divákům nelíbilo → úprava, více lyrické a impresionistické (jde o zachycení dojmu, nálady)
- (*román*) **Santa Lucia**: aluze na písničku Santa Lucia, v knize hrdina (Jiří Jordán) má představy o perfektním životě v Praze, retrospektivně, na gymnáziu v Brně, potom VŠ v Praze, naturalistické dílo, přestože je talentovaný, nedaří se mu, chudý; drsná konfrontace s realitou, městské prostředí je nezúčastněné, z iluzí střizliví
- (*románová kronika*) **Rok na vsi**, hlavní tvůrce Alois, spoluautor Vilém
- (*tragédie*) **Maryša**, hlavní tvůrce Vilém, spoluautor Alois, postavy: Francek + Maryša, Lízal + Lízalka (její rodiče), námět z Těšan u Brna

### Národní divadlo

#### Vývoj divadelnictví u nás

- do konce 14. století: kostely – výjevy o svátcích (Vánoce, Velikonoce), náboženské náměty, výjevy ze života Ježíše, postupně pronikají světské prvky vč. vyjadřovacích prostředků → vyhnání před kostel, první dochovaná hra **Mastičkář**: tři Marie shání mast na nabalzamování Ježíšova těla, kupci je lákají a haní zboží druhých
- 15.-18. století: **Matěj Kopecký**: loutkář, kočovné divadlo; **Jan Amos Komenský**: Škola hrou (didaktické hry), divadla pražská:
  - Stavovské: jeden den česky, jinak německy, protože české stavy přispěly na stavbu → později Nosticovo; W. A. Mozart – premiéra Don Giovanni, později Fidlovačka
  - Bouda: na Václavském náměstí, jen tři roky, **Václav Thám** – historické hry
  - U Hybernů
  - V Kotcích: první hra v češtině: **Kníže Honzík**
- 1. pol. 19. st.: **Václav Kliment Klicpera** (divadelník), **J. K. Tyl**: Fidlovačka, Strakonický dudák, Paličova dcera
- 2. pol. 19. st.: Prozatimní divadlo: česky, než bude otevřeno Národní divadlo
  - 1868: položení základního kamene Národního divadla
  - umělci spjatí s výtvarnou tvorbou ND jsou nazýváni generací Národního divadla

- **1881**: slavnostní otevření Smetanovou Libuší
- v srpnu však divadlo vyhořelo
- **1883**: definitivní otevření (opět Libuší)
- hlavním sponsorem stavby byla Habsburská monarchie, dále konány sbírky

#### Výtvarní umělci Národního divadla

- architekti: Josef Zítek, Josef Šulc, po vyhoření došlo ke sporům, zda se má změnit či ne
- sochaři: Bohuslav Schnirch (trojspřeží), Josef Václav Myslbek
- malíři: František Ženíšek (první opona), Vojtěch Hynais (druhá opona – po vyhoření), Mikoláš Aleš (lunety ve foyer – cyklus Vlast)

#### Nejznámější autoři dramát

- hry v duchu kritického realismu

#### Ladislav Stroupežnický

- dramatik a dramaturg Národního divadla
- veselohry s historickými náměty
- (*fraška*) **Naši furianti**: nejznámější veselohra ze života jihočeské vesnice, kritizována, ale proslavila ho, spor o pozici ponocného (tvrdohlavost, pýcha, intriky, vtipnost vesničanů), fraška = používá karikaturní nadsázku, ujednodušené postavy → Č 319

#### Gabriela Preissová

- ztvárňuje venkovské ženy, tvoří i novely, povídky a romány, ale též odborné stati o Slovácku o kmeni Korutan
- **Gazdina roba**: roba = žena, švadlena Eva opustí muže a odchází s milencem (který pracuje jako správce statku) do Rakouska za prací, nezavolal lékaře pro jejich holčičku, protože byl jiného vyznání → umře → poslední kapka, později opera J. B. Foerster: Eva
- **Její Pastorkyňa**: pastorkyňa = schovanka = adoptované dítě, hlavní postavy mlynářka Kostelnička, má schovanku Jenůfu, další postavy Laco a Števo; Jenůfa se vdá a otěhotní, Kostelnička ji schová a řekne, že odjela pryč; při porodu Jenůfě není dobře, dostane se do bezvědomí, je omámena čajem, když se vzbudí, Kostelnička jí sdělí, že dítě zemřelo (zabila ho), Jenůfa je zoufalá, je to pro ni těžké, Kostelnička jí řekne, že ho zabila; opera od Leoše Janáčka, zpracováno i jako román, neujalo se